

تشکیلات نیابتی امام حسن عسکری آموزشگاه سبک زندگی آخرالزمانی

تشکیلات نیابتی امام حسن عسکری راهکار تداوم حیات شیعه

امام حسن عسکری (علیه‌السلام) امام یازدهم شیعیان دوازده امامی هستند. ایشان در سن 22 سالگی و بعد از شهادت پدرشان امام هادی (علیه‌السلام) به مقام امامت رسیدند. مدت امامت ایشان شش سال طول کشید و ایشان در 29 سالگی توسط حکومت بنی عباس به شهادت رسیدند.

امام در حفظ مکتب تشیع نقش بسیار مهمی داشتند و اقدامات بسیار مهم و سرنوشت‌سازی را برای تداوم نهضت شیعه اجرا کردند، که از مهم‌ترین آنها تشکیلات نیابتی امام حسن عسکری (علیه‌السلام) است. شیعیان که در آن دوران به مفاهیم تئوری دین قانع بودند، توسط امام عسکری (علیه‌السلام) به میدان عمل کشیده شدند. ایشان علم و دانشی را که به صورت ثقیل و سنگین در دست علما و فقها بود، برای مردم عادی و معمولی جامعه قابل فهم کردند. فقه، اصول و احکامی که کاملاً تشریح و تبیین نشده بود، توسط امام به مفاهیم ساده و روان و جاری در سبک زندگی تبدیل شد. ایشان شیعه منزوی را به میدان عمل کشاندند و هویت اجتماعی شیعیان را پررنگ کردند. مناسک مهمی مثل آیین بزرگداشت زیارت اربعین یادگار هویت‌بخشی امام عسکری (علیه‌السلام) به اجتماعات شیعیان است.

امام هادی (علیه‌السلام) در دوران امامت‌شان در پادگانی محافظت‌شده زندگی می‌کردند و روابط ایشان کنترل می‌شد؛ در نتیجه روابط حضوری امام با شیعیان بسیار محدود بود، اما پایه‌گذاری تشکیلات نیابتی امام حسن عسکری (علیه‌السلام) این مشکل را حل کرد. ایشان با تشکیل سیستمی تشکیلاتی، مخفیانه و گسترده شیعیان را با یکدیگر مرتبط و متحد کردند. امام افراد خاصی از نزدیکانشان را که شأن معنوی و مرتبه علمی بالایی داشتند، به عنوان وکیل و نائب خود انتخاب کرده و با تدبیر شبکه‌سازی تربیت و مدیریت شیعیان را در مناطق مختلف عالم سازمان‌دهی کردند.

در رابطه با تشکیلات نیابتی امام حسن عسکری (علیه‌السلام) سؤالاتی وجود دارد:

- نائین و وکلای امام چه کسانی بودند؟
- هدف امام از انتخاب وکلا و عزل و نصب آنها چه بود؟
- ویژگی‌های تشکیلات نیابتی امام حسن عسکری (علیه‌السلام) چه بود؟
- علت تأکید امام بر زندگی تشکیلاتی شیعیان و ارتباط آن با عصر غیبت چیست؟

باید بدانیم که هدف از ایجاد تشکیلات نیابتی امام حسن عسکری (علیه‌السلام) و نظارت بر مدیریت رابطه‌ها این بود که شیعه برای دوران غیبت امام مهدی (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) آماده شود و آداب دور از امام زیستن را بیاموزد. گستردگی جمعیت شیعیان در نقاط مختلف جهان، حکومت نظامی سنگین و جو روانی شدید علیه امام و شیعیان‌شان لزوم ایجاد تشکیلات نیابتی امام حسن عسکری (علیه‌السلام) را روشن می‌کند. شیعه در ارتباط با وکلا باید می‌آموخت که اطاعت از نایب امام مساوی اطاعت از خود امام است. شیعه باید عمیقاً درک می‌کرد که حیات معنوی و سعادت نفس در تمرین و عمل به سبک زندگی صحیح تشکیلاتی معنا پیدا میکند.

تشکیلات مخفی و مقتدر امام عسکری (علیه‌السلام)

شرایط عصر امام عسکری (علیه‌السلام) بسیار سخت و پیچیده بود. ایشان تمام عمر امامتشان را در پادگانی نظامی و تحت مراقبت گذراندند. چون رفت‌وآمد امام کنترل می‌شد، ارتباط گرفتن با ایشان بسیار خطرناک بود. شرایط به سمتی پیش رفت که امام دستور دادند، مردم حتی به ایشان سلام هم نکنند، اما در جامعه و اجتماعات‌شان متحد و هماهنگ باشند و فرهنگ شیعه را به درستی تبلیغ و اجرا کنند.

امام هر عصری داناترین و بصیرترین فرد آن زمان است. مسئله مهمی که امام جواد، امام هادی و امام عسکری (علیهم‌السلام) باید به خوبی به آن می‌پرداختند، این بود که می‌بایست جامعه شیعه را برای غیبت آخرین امام معصوم آماده می‌کردند. بار این مسئولیت بیش از همه به دوش امام عسکری (علیه‌السلام) بود. ایشان امانت‌دار صدیقی بودند که باید شیعه را برای دوران دور

زیستن از امام آماده می‌کردند. امام عسکری (علیه‌السلام) در این دوران ضرورت ایجاد یک شبکه ارتباطی سری و مخفیانه بین شیعیان را احساس کردند. دلایل مهم و متعددی برای ایجاد این شبکه وجود داشت، از جمله اینکه:

- مناطق شیعه‌نشین و محب‌اهل‌بیت (علیهم‌السلام) گسترش زیادی یافته بود.

در زمان ایشان دیگر شیعیان فقط محدود به شیعیان عراق نبودند. افراد زیادی از مردم حجاز، آفریقا، یمن، بحرین، ایران، آذربایجان و بعضی مناطق دیگر به شیعیان ملحق شده بودند و جمعیت شیعه گسترش یافته بود. این گسترش جمعیت و پراکندگی مناطق تجمع شیعیان امام را ملزم به تشکیل یک سازمان ارتباطی منظم کرد، تا شیعیان بتوانند به صورت سازمان‌دهی شده و بدون خطر با امام‌شان ارتباط بگیرند و مسائل‌شان به خوبی مدیریت شود.

- حکومت نظامی شدید و جو روانی سنگین بر ضد امام و شیعیان

حکومت از نفوذ امام ترسیده بود و شرایط به قدری برای امام سخت شد که ایشان در طول هفته بارها به دربار احضار می‌شدند. این موارد باعث شده بود که ارتباط حضوری امام و پیروان ایشان صلاح نباشد.¹ نگاه پدرانه و نگرش هدایت‌گرانه امام باعث شد ایشان مسیر امن و مطمئنی برای تربیت و ارتباط با شیعیان طراحی کنند. ایشان افراد مطمئن و خاص و امینی را انتخاب کردند، که مردم به آنها «وکیل» می‌گفتند. برخی از این وکلا که از ایمان، درجه و قرب بالاتری برخوردار بودند، باب نام داشتند. این افراد رابط و واسطه ارتباط امام و شیعیان بودند و مردم فقط از طریق این افراد می‌توانستند، با امام ارتباط بگیرند.

وکلا امام که از علما و ولایت‌مداران بی‌چون و چرا و فقهای حقیقی بودند، بارها امتحان خود را در تزکیه و تقوا پس داده و به درجات بالای عرفانی رسیده بودند. رهبر تشکیلات نیابتی امام حسن عسکری (علیه‌السلام) بودند و سرشاخه‌های بعدی را ابواب² امام تشکیل می‌دادند، مرتبه بعدی هم وکلا امام بودند که در نقاط مختلف مناطق شیعه‌نشین در دنیا پراکنده شده بودند.

¹ سیره پیشوایان، مهدی پیشوایی، ص 632

² باب‌ها

شیعیان هر منطقه فقط باید به وکیل امام در همان منطقه رجوع می‌کردند و تبعیت از آن وکیل برابر با تبعیت از امام بود. و کلاً هم امور مختلف را به اطلاع امام می‌رساندند و کسب تکلیف می‌کردند.^۳

شرایط و تکالیف نائین امام

امام عسکری (علیه‌السلام) تلاش می‌کردند شیعیان زندگی تشکیلاتی و شبکه‌ارتباطی را یاد بگیرند، تا برای دوران غیبت امام زمان (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) آماده شوند. از طرفی هدف شیعه نباید با اقدامات و تصمیمات هیجانی و نسنجیده آسیب می‌دید. پس امام با تدبیر تشکیل تشکیلاتی سازنده به ترمیم و تقویت ریشه‌های فکری و اعمال شیعیان پرداختند.

ایشان با انتخاب نائین خاص و کلاً در تمامی مناطق نظم و اقتدار را در زندگی افراد جاری کردند. و کلاً در مناطق مختلف به نواب^۴ خاص وصل می‌شدند و باب‌هایی مثل سعیدبن عثمان مسائل را به امام منتقل می‌کردند. با این‌که گاهی ارتباط مستقیم هم با امام ممکن بود، اما اغلب ارتباطات برای رعایت امنیت و آموزش شیعیان به صورت مکاتبه‌ای و نامه‌نگاری صورت می‌گرفت. ایجاد شبکه‌وکالتی در زمان امام صادق (علیه‌السلام) ریشه‌تشکیلات نیابتی امام حسن عسکری (علیه‌السلام) بود، اما اوج این اتفاق در عصر امام حسن عسکری (علیه‌السلام) رخ داد.

وظایف و مسئولیت‌های وکلا و نواب امام چه بود؟

ابواب و وکلای امام نقشی بسیار مهم و کلیدی در حفظ تشکیلات نیابتی امام حسن عسکری (علیه‌السلام) داشتند، که عبارت بود از:

- رسیدگی و مدیریت مسائل مالی و امور اجتماعی.

تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم، ص 134/ رازداران حریم اهل بیت، جواد سلیمانی، انتشارات موسسه امام خمینی، ص 54^۳

نائب‌ها، وکیل‌ها^۴

امام به شکل بسیار جدی دستور داده بودند مردم وجوهات شرعی خود را فقط به وکیل ایشان در آن منطقه تحویل دهند. از مهم‌ترین مسئولیت‌های وکلا رسیدگی و دریافت وجوهات از مردم و تحویل آن به نایب سرشاخه خود بود. مثلاً فقط ابراهیم بن عبده در نیشابور می‌توانست وجوهات مردم را تحویل بگیرد و به نایب امام در ری به نام رازی تحویل بدهد.⁵

- توزیع وجوهات شرعی و اموال اهدا شده.
- امام پناهگاه امن مردم بودند و مردم برای رفع مشکلاتشان به ایشان پناه می‌بردند. وکلا وجوهات را در چند مورد مصرف می‌کردند؛ برطرف کردن مشکلات مالی شیعیان و سادات، هدیه به تازه‌مسلمان‌ها و تشویق آنها و...
- وکلا پل‌های ارتباطی بین امام و شیعیان بودند و مکاتبات و احوالات مردم را منتقل می‌کردند.
- آنها مبلغان بزرگ و حکیمی بودند که معارف شیعه را در نقاط مختلف جهان منتشر می‌کردند.
- وکلا مهره‌های سیاسی و نیروهای مبارزاتی قوی علیه حکومت بودند.
- این افراد وظیفه روشن‌گری و بصیرت‌افزایی مردم در غیاب امام را به عهده داشتند.
- وکلا محافظان جان امام و پیش‌مرگ شیعیان بودند. یکی از اهداف کاهش ارتباط امام و شیعیان افزایش امنیت آنها بود. در فضایی که بنی‌عباس همه را تحت نظر داشت، تشکیلات نیابتی امام حسن عسکری (علیه‌السلام) با تدابیر و هوشمندی فراوان شرایطی را فراهم کردند که هم ارتباط بین امام و شیعیان برقرار باشد و هم امنیت طرفین حفظ شود.

این شبکه سری عمیقاً به درون حکومت نفوذ پیدا کرده بود و حتی بعضی درباریان و کارگزاران بنی‌عباس هم با شبکه امام همراه شده بودند، به شکلی که امام زمانی که یکی از وکلایشان در زندان بود، با او ارتباط می‌گرفتند.

رجال الکشی، محمد بن عمر بن عبد العزیز، ص 579⁵

فتنه وکلای قلبی و دروغین امام

شرایط امنیتی بسیار سختی در زمان امام حسن عسکری (علیه‌السلام) برقرار بود و همین مسئله امام را مجبور کرد تا فرزند خود را مخفی کنند و کسی متوجه نشود، که ایشان فرزند پسری دارند. ایشان همواره سعی می‌کردند ذهن حکومت و جاسوسان را منحرف کنند.

هم‌زمان با مطرح شدن مسئله وکلای امام عده‌ای دروغ‌گو مدعی مقام باییت شدند و به صورت دروغین خود را نایب و باب امام معرفی کردند. چون تیم تشکیلاتی امام قدرت و نفوذ بسیار خوبی پیدا کرده بود، افرادی از طرف حکومت مأمور شدند از این مقام سوءاستفاده کنند و به آبروی دین و امام ضربه بزنند. حکومت از این چهره‌های پوشالی استفاده کرد تا به شبکه امام نفوذ کند و از اسرار آن باخبر شود. برخی از خیانت‌های این افراد و اقدامات منافقانه وکلای قلبی به این صورت ثبت شده است:

- دادن نسبت خدایی و الوهیت به امام حسن عسکری (علیه‌السلام)
از آسیب‌های این دوران غلو توسط این افراد بود. چون این افراد می‌خواستند امام را تخریب کنند و ذهن‌ها را مشوش کنند، مقام خدایی به امام نسبت می‌دادند. آنها امام را با این اقدام بین سایر مذاهب و ادیان تخریب و بدنام می‌کردند.
- دادن خدمات کاذب و وسوسه‌انگیز به شیعیان و جذب آنها
این افراد برای آنکه بر دیگر ابواب پیروز شوند و بتوانند مریدان و طرفداران بیشتری پیدا کنند، دروغ‌های وسوسه‌انگیزی می‌گفتند. مثلاً می‌گفتند من شما را به قلب امام وصل می‌کنم و چون شما به دریا وصل می‌شوید، با هیچ نجسی آلوده نخواهید شد. پس قبح و حرمت بسیاری گناهان مثل ترک نماز، نوشیدن شراب و زنا را برای طرفدارانشان می‌شکستند.
- تفرقه و سردرگمی در تشخیص ابواب برای مردم
آنها فتنه بزرگی در بین شیعیان برپا کردند. مردم نمی‌دانستند وکلای حقیقی امام چه کسانی هستند و باید با کدام یک ارتباط بگیرند.

مثل جعفر کذاب، برادر امام عسکری که به دروغ برای جاسوسی وارد حریم منزل امام می‌شد تا از وجود فرزند پسری امام آگاه شود. آورده‌اند که جعفر کذاب ادعای باییت امام را هم داشته است.⁶

امام برای مبارزه با این نائبین قلبی تلاش کردند با فرستادن نامه و دست‌نوشته به مردم آنها را از خطر این افراد آگاه کنند، اما این نامه‌ها با مکر و دروغ و کلای قلبی بی‌اثر ماند و مردم از اصالت و حقیقت نامه مطمئن نبودند. در نتیجه امام دستور قتل برخی از این افراد را صادر کرده و برخی شیعیان معتمد ایشان مأمور اجرای این دستور می‌شدند.

پیغام تشکیلات نیابتی امام حسن عسکری (علیه‌السلام) برای ما

امام حسن عسکری (علیه‌السلام) فقط شش سال فرصت داشتند تا امانت تمام رنج‌های ائمه پیشین را صحیح و سازمان‌دهی شده به دست منجی موعود برسانند. شیعه باید وارد مرحله دریافت آموزش‌های جدی برای کسب قدرت و مهارت دور زیستن از امام می‌شد. شیعیان باید به خوبی می‌آموختند اگر امکان ارتباط فیزیکی با امام وجود نداشته باشد، باید چگونه عمل کنند. شیعه باید آمادگی زندگی تشکیلاتی و سازمان‌دهی شده را در عصری که رهبر تشکیلات در پرده غیبت است پیدا میکرد. امام حسن عسکری (علیه‌السلام) مانند پدری مهربان که دلواپس غریب فرزندان است، تقلا می‌کردند راهکارهای چگونه بی امام زیستن را به اصحاب آخرالزمان مخابره کنند. وجود فقها و به‌ویژه ولایت‌فقیه در عصر غیبت، استمرار همان سازمان و کالتی امام عسکری (علیه‌السلام) است.

همان‌طور که امام زمان (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) در مورد نواب اربعه^۷ فرمودند: «هرکس از این افراد اطاعت کند و به سخنان ایشان گوش کند، از من اطاعت کرده و به سخن من گوش کرده است»^۸. در واقع امام مرجعیت را منتقل کرده و حجت را بر تمام شیعیان عصر خود و عصر غیبت تمام کردند.

یکی از دلایل مهم دشواری عصر غیبت این مسئله است که فرد بتواند بر سلايق و تشخیص‌های خود غلبه کند و تحت فرمان عالم و فقیهی که به‌نوعی وکیل امام است، قرار بگیرد. آزمون و محک بسیار سخت اصحاب آخرالزمان این است که خود را در چرخه تشکیلاتی شیعه قرار دهند و اصول ولایت‌پذیری و تبعیت بی‌چون‌وچرا از امام را در اطاعت محض از فرمانده،

۷ چهار نائب خاص امام

۸ شیخ طوسی، الغیبه، ص 357

ولی و مرجع خود تمرین کنند. اگر شیعه از این امتحان سربلند عبور کند، پیروزمندانه به خیمه ولایت امامش وارد خواهد شد. اگر تشکیلات شیعه را یک هرم تصور کنیم، اطاعت هر شیعه از پایین‌ترین ولی و فرمانده مستقیمش پله‌به‌پله او را به اطاعت از امام و سپس اطاعت از رسول و در نهایت به توحید که در رأس هرم قرار دارد، می‌رساند.

اطاعت از نائب امام اطاعت از خود امام است، خودمحموری و بی‌توجهی به امر نائب امام مصداق همان کاری است که اهل کوفه با مسلم بن عقیل کردند و این خیانت ظاهراً کوچک آنها واقعه عاشورا را رقم زد، اما در عصر آخرالزمان قرار نیست عاشورایی رقم بخورد و امام زمان (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) مثل امام حسین (علیه‌السلام) در گودی قتلگاه مثله شوند؛ بلکه امام آخرالزمان همان منتقمی هستند که نظم و عدل جهانی را برقرار می‌کنند و سبک زندگی اسلامی را در عالم برپا خواهند کرد.

تا زمانی که جامعه منتظر فرهنگ درست زیستن در یک تشکیلات اسلامی را نیاموزد و همواره آن را تمرین نکند، ظهور اتفاق نمی‌افتد. در تاریخ اسلام نام دو تشکیلات مهم و کارآمد به چشم می‌خورد؛ شبکه سری ائمه عسکری (علیهم‌السلام) و شبکه بنی‌عباس. آنچه این دو تشکیلات را با هم متفاوت می‌کند، حقیقت و روح الهی و معنوی تشکیلات امام حسن عسکری (علیه‌السلام) است. ایشان با تشکیل این شبکه و نوع آموزش و سازمان‌دهی شیعیان در آن به ما آموختند که تقوا و محبت بین افراد، مهم‌ترین عناصر حیاتی یک تشکیلات هستند. افراد یک تشکیلات الهی قلباً مشتاق و علاقمند به یک‌دیگرند و دیگری را جزئی از خودشان می‌دانند. مشکلات و مسائل هر فرد در این تشکیلات به تمام شیعیان درون این شبکه الهی مربوط است و اتحاد و هم‌دلی رمز رسیدن آنها به امام عصرشان است.